

PO SLEDOVIH KORESPONDENCE Z VODNIKOM OSVALDOM PESAMOSCO

TUMOVO »OSVAJANJE« MONTAŽA

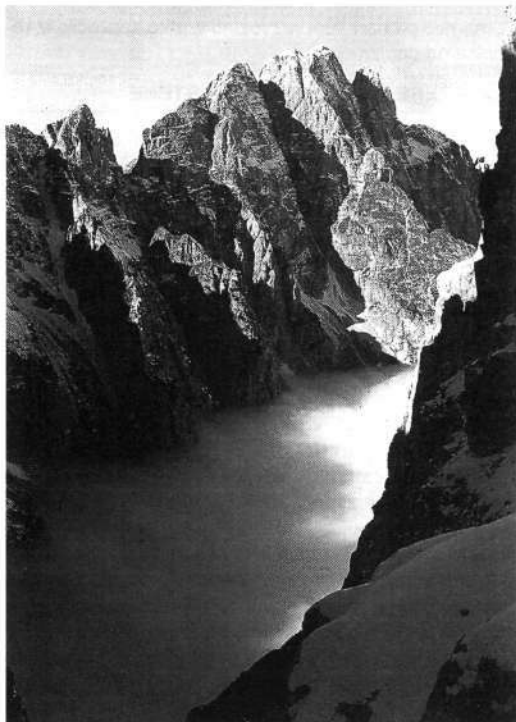
ŽARKO ROVŠČEK

Beseda »osvajanje« slabo označuje Tumovo sistematično spoznavanje gorskega sveta tako na splošno kot tudi v primeru Montaža. Gorniško dejanje je bilo namreč samo krona dolgotrajnega študija geografskih kart, spoznavanja ljudi in krajev v okolici in na sami gori. To opravilo je bilo povezano s pravim seciranjem ledinskih imen in iskanjem njihovega porekla, ki mu je končno sledilo neprikrito zadovoljstvo ob ugotavljanju slovenskih korenin.¹ V tej svoji vnemi je **dr. Henrik Tuma** gotovo zagrešil tudi kakšno napako, ki njegovim vestnim kritikom ni ostala prikrita. Kljub temu nihče ne more zanikati njegovega velikanskega prispevka k imenoslovju Julijskih Alp in dejstva, da je marsikatero pristno slovensko ime otel pozabi.

Lansko jesen sem po srečnem naključju dobil v roke nekaj dokumentov iz zapuščine **Osvalda Pesamosce**, slovitega gorskega vodnika iz doline Reklanice pod prevalom Neveja.² Zgodovinar **dr. Branko Marušič**, ki v Raziskovalni enoti v Novi Gorici bedi nad Tumovo zapuščino pod okriljem Zgodovinskega inštituta Milka Kosa, je mojo bero obogatil še s kopijami iz korespondence med Pesamosco in dr. Tumo. Rokopisi razkrijejo del Tumovih načrtov spoznavanja Montaža (Špika nad Policami, Poliškega Špika) in sveta Zahodnih Julijcev nasploh, zato so dragocen prispevek naši planinski zgodovini.

DOPISNICA, KI NI PRISPELA NA CILJ

Skrivnostna dopisnica³, ki jo je dr. Henrik Tuma namenil svojemu vodniku, je že ob prvem pogledu pritegnila mojo pozornost. V njej v italijanščini na kratko opisuje načrtovane ture na Poliški Špic z različnih strani. Poleg tega mu sporoča kraj snidenja za skupen podvig. Dopisnica je po naključju ubrala povsem nepredvideno pot. Čeprav je bila naslovljena na Osvalda Pesamosco,⁴ ki je prebival v kraju Piani⁵ v dolini Reklanice, je bilo to za uslužbenca goriške pošte očitno premalo. S pripisom »di Siena« poleg naslova kraja (Piani-Nevea) je storil usodno napako. Dopisnica je romala na drugi konec Italije, v Sieno, kjer so toskanski poštarji po večkratnih neuspešnih poskusih vročitve naslovniku udarili žig »sconosciuto dai portalettere« (s strani

Montaž izpod Koštrunovih Špic

poštarja neznan). Z dogovorom o skupni turi torej ni bilo nič, saj so jo s pripisom »retour a Görz – Austria« vrnili pošiljatelju. Tako se je verjetno tudi znašla v njegovi zapuščini in nas, radovedne, povede po sledovih odkritij dr. Tume. Pa si oglejmo njeno vsebino.⁶

»Jutri se bom odpravil na izlet na Montaž po severni strani in upam, da ga bom opravil v petek⁸ 27. tekočega meseca in bom samo v četrtek popoldan na Neveji. Izlet bom opravil z vodnikom Ojcingerjem. Naslednjega dne, torej 28. tekočega meseca, se bom spustil v Kluzé⁹ (oziroma v Patok¹⁰) in nadaljeval na planino V Kladéh,¹¹ da bi tam opravil 29. tekočega meseca vzpon na Montaž iz doline Dunje. Upam, da Vas bom našel na Neveji ali v Piani, da bi me Vi vodili iz doline Dunje. Veliko pozdravov, dr. Henrik Tuma, odvetnik, Gorica.«

¹ Vedeti moramo, da so predstavljal kraji na severni strani Montaža pred prvo svetovno vojno najbolj jugozahodni krak slovenske Koroske.

² Dr. Tuma še pozna starodavno slovensko poimenovanje V Žleběh, ki je že v njegovih časih skoraj izginilo, ločuje pa tudi sam prevale (1195 m) od nižje ležeče planine Neveja (1166 m) – (Dr. H. Tuma: Imenoslovje Julijskih Alp, Ljubljana 1929, str. 11. Glej tudi Dr. H. Tuma: Špic nad Policami, Planinski vestnik (PV) 1910, str. 151). Današnje enostavno prevajanje nekaterih iz ital. Sella Nevea v slov. Snežno Sedlo ni primerno.

³ Original je v Raziskovalni enoti Nova Gorica, Delpinova 12 (Znanstveno raziskovalni center SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa).

⁴ Originalno: »Sig. Osvaldo Pesamosca, guida alpina. Piani – Nevea, Raccolana – Italia.«

⁵ Skupno ime za zaselka Piani di la in Piani di qua v dolini Reklanice (Raccolana) pod Nevejo.

⁶ Vse prevode iz italijanščine sta opravila zakonca ga. **Devana Jovan Lacovich** in g. **Gianni Lacovich** iz Kopra. Avtor se obema zahvaljuje za dragoceno pomoč.

⁷ 26. septembra 1907.

⁸ 27. septembra 1907.

⁹ Ital.: Chiusaforte (Dr. J. Medved: Zemljevid z ital. in slov. kraj. imeni v Furlaniji, Julijski Krajini in Benečiji, Ljubljana 1974).

¹⁰ Ital. Patóc (ibidem).

¹¹ Opušeni pastirski stan Stavoli Riva de Clade (900 m), izhodišče za zahodni pristop na vrh Montaža tudi Kugyu in Bolaffiu (Dr. J. Kugy: Iz življenja gomika, Maribor 1968, str. 204). Slov. ime V Kladéh zasledimo le še pri Tumi (Dr. H. Tuma: Imenoslovje Julijskih Alp, Ljubljana 1929, str. 10).

Telegrafski stil nam samo nakaže Tumov velikopotezni načrt. Kako ga je uspel uresničiti, pa je daljša zgodba, ki jo je priobčil v svojih prispevkih v Planinskem vestniku¹² (letniki 1908, 1909 in 1910), skupno kar na enainštiridesetih straneh. Ti imenoslovno izredno bogati članki razkrijejo vso sistematiko njegovega dela, pomagajo pa nam tudi razvozlati kratko sporočilo iz rokopisa na dopisnici.

IZ ZAJZERE PREKO SEVERNE STENE

Dr. Tuma je 26. septembra 1907 ob 6. uri 5 minut s prvim jutranjim vlakom zares odpotoval iz Gorice in se v Ovčji vasi sešel z vodnikom **Jožetom Komacom** iz Trente. Zaradi bližajočega se slabega vremena nista nadaljevala načrtovane poti do koče Nemškega planinskega društva v Zajzeri, ampak sta se nastanila kar v krčmi »*Gelbmann*« v Ovčji vasi. Dr. Tumi je tudi ta ne-načrtovani postanek prišel prav, saj se je preostali del dneva prepustil prisluškovanju domače govorice, vmes pa je v krčmi in okolici tudi spraševal po krajevnih imenih. Ugotovil je, da slovensko govoreči domačini imena Montaž ne poznajo. V rabi je bilo ime Špik nad Policami.¹³ Naslednji dan (27. septembra) sta Tuma in Komac nadaljevala pot do koče v Zajzeri, kamor sta prispela ob desetih zjutraj. Tudi ta dan nista hitela naprej. V pričakovanju bolj stalnega vremena sta sklenila prenočiti. Tako je dr. Tuma imel dovolj časa za ogled gorskih prehodov in vrhov nad Zajzero, povzpel pa se je tudi do koče na planini Rudni vrh (Sella di Somdogna, 1389 m) v bližini današnje koče Grego. Naslednje jutro (28. septembra ob 4. uri 35 min.) se jima je pridružil še **Anton Ojcinger**, gorski vodnik iz Ovčje vasi. Komac je namreč menil, da težavnega vzpona preko severne stene Špika nad Policami ne bo zmogel sam s Tumo. Skupaj so torej odkorakali iz Zajzerske koče in se do pol sedmih povzpeli do najvišje točke Montaževega severnega snežišča, kjer jih je čakal težaven prestop preko velike krajne poč v steno. Oba vodnika sta zatrjevala, da je bila omenjena poč pri njunih dotedanjih vzponih skoraj za polovico manjša. Stena je bila zaradi pršenja iz megle spolzka in ledenomrzla. Ojcinger je celo predlagal umik, vendar je bil Komac kot prvi plezalec po prestopu krajne poč v steni že v takem položaju, da vrnitev ni bila več možna. Sklenili so nadaljevati. Zmogli so tudi slovit Ojcingerjev prehod (Passo Oitzinger¹⁴) in ob 10. uri 45 minut stopili na vrh Montaža. Megla se je sicer razredčila, vendar so bili ob nje vsi premočeni. Svoje je storil tudi oster veter, zato se je trojica kmalu odločila za sestop preko Vrha Brda (Cima Ver-

de, 2661 m) po današnji južni poti¹⁵ navzdol na Nevejo.

Tuma nam razkrije tudi svoje nadaljnje načrte:¹⁶ »*Nameraval sem preko Rekljanske doline v Dunjo in odtod zopet po Brazzovi oziroma Kugyjevi poti na vrh Špika (nad Policami – op. Ž. R.) in potem skozi Tratico v Špranjo in Zajzero nazaj. No, megla je postala docela južna, in dasi je sonce semintja zasvetilo, smo po kratkem posvetovanju sklenili, da ne bo nič. Vodnika sta odšla proti Rablju, jaz pa sem hotel počakati v Neveji, da se morda letošnje hudomušno vreme vendarle spreobrne ter da izvršimo nameravano turo z italijanskim vodnikom Osvaldom Pesamosco, ki je sedaj najzanesljivejši vodnik za Kaninsko in tudi Poliško skupino.*« Na tem mestu je izrekel vse priznanje »*izbornima vodnikoma*« Jožetu Komacu-Pavru¹⁷ in Antonu Ojcingerju. Skupaj z **Andrejem Komacom-Moto** jima pripisuje odločilno vlogo pri Kugyjevih prvih pristopih v Julijcih. Ni se mogel izogniti niti primerjavi svojega vzpona preko severne stene Špika nad Policami s tistim, ki ga je opravil dr. Kugy: »*Vsega hoda iz Zajzere do Špika nad Policami gori je bilo 5.25, doli 2.05, skupaj torej 7.30 ur.*

*To turo so izvršili*¹⁸, kakor sem izprva omenil, leta 1902 dr. Kugy v 11.30 urah, vdrgič brez vodnika člana italijanskega društva v Trstu: **Cepič in Zanutti**, ki sta pa zašla in hodila ves dan ter morala prenočiti na vrhu Špika. Tretja sta napravila to turo znana češka turista **Čermak in Dvorsky I.** 1906. z istim vodnikom, letos sem se pa potrudil jaz.

Dr. Tuma je po vrnitvi z Montaža čakal na Neveji na izboljšanje vremena, da bi nadaljeval načrtovane vzpone. Gotovo ni slutil, da zaman čaka tudi svojega vodnika Pesamosco, saj je pred dnevi poslana dopisnica ubrala napačna pota. Zaradi slabega vremena pa je prispel na Nevejo tudi z enodnevno zamudo glede na prvotni načrt. Večerni dež ni dajal dobrih obetov, botroval pa je njegovi odločitvi, da se je naslednjega dne (29. septembra) spustil proti Klužam, kjer je stopil na vlak in se odpeljal domov proti Gorici.

IZ DUNJE PREKO MOGOČNE ZAHODNE STENE

V Tumovih časih je bil edini zahodni pristop na Poliški Špik iz doline Dunje tisti, ki ga je leta 1882 opravil z vodnikom **Zegom** in **Marconom** grof **Brazza**. Dr. Tuma se je temu cilju naproti odpravil 25. julija 1908, torej leto dni po svojem vzponu¹⁹ s severne strani. Z Antonom Ojcingerjem sta se ob dveh popoldne povzpela iz Zajzere na preval Rudni vrh in se nato spustila do pastirskega stanu V Kladéh, kjer sta v romantičnem gorskem okolju prenočila. Vzpon sta pričela naslednje jutro ob pol petih zjutraj. Po opisu lahko skle-

¹² 1.) Dr. H. Tuma: Špik nad Policami (Bojec, Montaž 2752 m) – PV 1908, str. 1–4 in 17–21;; PV 1909, str. 39–42, 63–66 in 86–88; PV 1910, str. 11–14, 29–32, 102–105 in 148–155.

¹³ Furlanska oblika imena (Montaž) se je popolnoma uveljavila na škodo Tumovega zapisa, ki se je kasneje skrajšal v Poliški Špik. O tem kratko in poučno tudi S. Klinar v delu Sto slovenskih vrhov (Ljubljana 1991 – str. 92).

¹⁴ O tem prehodu se dr. Tuma razpiše tudi v Pomenu in razvoju alpinizma (Ljubljana 1930, str. 240), kjer ob primerjavi svojega opisa s Kugyjevim (Dr. J. Kugy: Iz življenja gornika. Maribor, 1968, str. 202–203) pravi: »Tam poetični opis dr. Kugy-a, ki nas pretrese, tu hladna refleksija in poročilo... Dr. Kugy je turo opisal iz fantazije kot umetnik, jaz poročal sem, ne da bi dal mesta svoji čustvenosti...« Kratki oznaki, ki o različnosti obeh značajev veliko povedata.

¹⁵ Smer je leta 1880 preko Škrbine Vrh Strmali (Forca dei Distels, 2201 m) skupaj z rezijanskima vodnikoma **Antonem Zego** in **Francem Marco**nom speljal grof **Giacomo di Brazza**.

¹⁶ Primerjava z vsebino že omenjene dopisnice Osvaldu Pesamosci je zanimiva.

¹⁷ Tuma piše »Baver«.

¹⁸ Prvi pristop: Bolaffio in Kugy z vodnikom J. Komacom in Ojcingerjem – 24. 8. 1902. Prva ponovitev: Cepič, Zanutti – 14. 8. 1904 (brez vodnikov).

¹⁹ Tudi leto dni kasneje kot je v dopisnici Osvaldu Pesamosci načrtoval.

Naslovna stran dopisnice Osvaldu Pesamosci

Donna Maria partorisce per la figlia M^{te} Montezze
Dall'ind. e per la figlia primiera 27 cor
ed è nata tale giorno e per la prima e
Nevica. La figlia ~~seconda~~ del p^{re} de O'liniger
Il giorno seguente cioè 28 cor. discende
per l'Alto (come per l'Alto) per l'Alto
Della clade per fare li 29 cor. la p^{re} del
Montezze de l'Alto d'Ingen. ~~Il giorno~~
di l'Alto e Nevica e il P^{re} per l'Alto
quella del vil. d'Ingen. de l'Alto. La clade
s'alza
e D^{te} Enrico Montezze
montezze Goriz.

Rokopis dr. Henrika Tume

pamo, da sta se držala smeri prvoprstopnikov, današnje »Via Dogna«,²⁰ ki poteka preko grape *Val rotta*, nato pa po rušnatem in travnatem pečevju navzgor pod »Pass Cjatif« (»slab« ali »grd« prehod, »*Katzensteig*«), kjer sta si obula plezalke. Smer ju je nato vodila naprej navzgor preko Sive stene (Parete Grigia) vse do veličastnega razgledišča, police, ki jo je Brazza poimenoval Belvedere, Tuma pa zanjo uporablja lepo slovensko ime Na videžu. Po krajšem počitku sta se spopadla s ključnim delom vzpona, ki so ga Italijani včasih imenovali »*Ponte dell' asino*« (»Oslov most«). Gre za poševen žleb, ki vodi čez visok skalnat prag. Opravititi sta morala še plezanje preko nekaj skokov in sta nato prešla v območje strmih travnatih vesin. Ob enajstih sta stopila na Véliko Lašto, danes znano Veliko Polico (Grande Cengia), ki obema zahodno stran pod vrhom Montaža. Ponekod se nekoliko zoži, je pa še vedno dovolj »udobna«, da so jo lahko uporabljali italijanski divji lovci za prehod z Neveje²¹ preko Škrbine vrh Strmali (Forca dei Disteis) in nato čez Pleče (Spalla Nord, 2458 m) na severno stran v Zajzero. Z Velike Police sta Tuma in Ojinger nadaljevala vzpon proti vrhu Montaža

skozi Findeneggov ozebnik.²² Na njegovo teme sta stopila ob pol enih. Polna vtisov sta se komaj za dve uri predala veličastnemu razgledu, ki mu daleč naokrog ni para. Prvotno namero, da bi še isti dan sestopila na severno stran v Zajezro, sta opustila. *«No, postalo je prepozno in bila sva nekoliko trudna: jaz bolj po mogočnem vtisu vsega, kar sem videl – ena najlepših tur, kar sem jih kdaj napravil,»* sklene Tuma svojo pripoved. Odločila sta se spustiti po Brazzovi južni poti na Nevejo, kjer sta v koči furlanskega planinskega društva (Società Alpina Friulana) prenočila.

Naslednji dan sta se ponovno povzpela na greben Poljskih Špikov, kot dr. Tuma imenuje vrhove od Montaža do Špika nad Špranjo (Modeon del Buinz 2554 m). Prestopila sta ga v Škrbini nad Hudimi Policami (tudi Škrbina Hude police, ital.: Forca [Forcella] della Terra Rossa, 2330 m), starodavnem prehodu pastirjev iz Zajzere na Nevejo, in se začela spuščati po strmi grapi, imenovani Hude police.²³ Zaradi nevarnosti padajočega kamenja sta strm snežni žleb kmalu zapustila. Iz Tumove pripovedi lahko sklepamo, da sta prečkala police na severni strani Špika nad Studenci (2392 m), Špika nad Tratico (2405 m)²⁴ in Špika nad Nosom (Foronon del Buinz, 2515 m). Tako sta se približala današnji poti, ki vodi skozi Špranjo do Mazzenijevega (Majcnovega!) bivaka in sestopila v Zajzero.

POT ČEZ BRDA

Montaževa severna stena deluje kot mogočna pregrada, ki se na svoji najvišji točki prelomi na južno stran: najprej preko značilnih stolpčev, nato čez travnate strmalni v objem sončnih montaških planin. Dr. Tuma se je v raziskovalni vnezi že isto leto ponovno odpravil v Zajzero. Tokrat ga je pritegnil severni pristop na Montaž preko Vrha Brda.²⁵ Začel ga je z Ojcingerjem (1. septembra 1908 ob 4.10) sredi širokih hudourniških prodišč v Zajzeri in nadaljeval navzgor skozi Špranjo. Pot ju je vodila preko skalnatega praga na takratni plininski pašnik Cijanerico, ki ga na eni strani obdaja pečevje pod Špikom Hude Police, na drugi pa kipi kvišku Turn nad Cijanerico (Torre Genziana, 1936 m). Sprva rahlo nagnjena kotanja se dviga vse bolj strmo in se končuje visoko zgoraj z dvema snežnima grapama: leva preide v Škrbino nad Cijanerico (Forca del Palone, 2242 m), desna pa se zaključi v Škrbini nad Plazom (Forcella Vert Montasio ali tudi Forcella Berdo, Broscharte, 2530 m). Ojcinger je poleg brašna tovoril tudi nekaj kilogramov »leka«²⁶ za svoje ovce, ki so se pasle na območju Cijanerice. Razen obveznega cepina pa je nosil s seboj še triinpolmetrski drog, težak najmanj 15 kilogramov. Služil naj bi jima kot pomoč pri plezanju v skalovju ob prestopu iz grape na glavni greben.

²⁰ Zahodni pristop na Montaž iz doline Dunje. Podrobnejši opis v knjigi **A. Mašera**: *Zahodne Julijske Alpe*. Ljubljana 1998, str. 128 ali **G. Buscaini**: *Alpi Giulie*. Milano 1974, str. 166.

²⁵ Danes ferrata »Via Amalia«, poimenovana po leta 1949 ponesrečeni alpinistih **Amalii Zuaní**. Starejše ime je Pot italijanskih lovcev (Via dei Cacciatori Italiani).

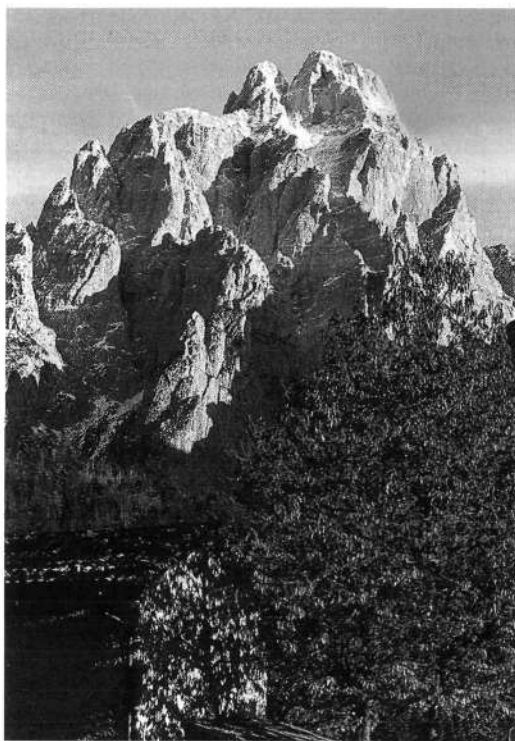
²² Prvopristopnik **Hermann Findenegg** iz Beljaka (l. 1877). Tudi smer l. zimskega pristopa dr. Kugyja l. 1905.

²³ Ime Spik Hude Police so Italijani pretvorili v težko prepoznavno Cima della Terra Rossa. V primeru grape Hude police pa poitalijančeno ime Canalone Huda Paliza težko skrije slovensko poreklo.

²⁴ Italijani uporabljajo za oba vrhova skupno ime Cime Gambon.

²⁵ Italijansko: Cima Verde (del Montasio), včasih tudi Vert Montasio.

²⁵ Mešanica otrobov, moke in soli, ki so jo kot priboljšek ob skromni visokogorski paši prinašali ovcam približno na vsakih osem dni.

Montaž iz Dunje

Foto: Žarko Rovšček

Kot vesten gospodar je ves čas oprezal za svojo čredo. Zadovoljen je ugotovil, da je vse v najlepšem redu, in živali nahranil. Tuma pa so pritegnili okoliški in daljni vršaci, predvsem njihova imena. S hipsometrom je kontroliral višine posameznih kot, poleg tega pa je občasno meril tudi temperaturo zraka in nagib strmine ter si vse skupaj vestno beležil: »Bilo je 7 ur 50 min. Korak v okovanih čevljih je postal nesiguren, oglašala se je prva lakota. Sedla sva, obula plezalke ter zajtrkovala. Hipsometer je kazal 2290 m višine, termometer 15° C.«

Po štiridesetminutnem postanku sta se Ojcinger in dr. Tuma začela vzpenjati najprej po strmih pečevju navzgor, nadaljevala po ozki skalnati polici v levo, nato pa prešla v žlambor, ki pada izpod vrha navzdol proti Cijanerici.²⁷ V zadnjem strmejšem delu sta si začela dolg smrekov drog podajati, saj je Ojcingerja med plezanjem že oviral. Prišla sta do ključnega mesta vzpona pod grebenom, kjer so se trije balvani zagostili v poglobljen hudourniški žleb. Tuma nazorno opisuje rabo nerodnega plezalnega pripomočka, ki ga je njegov vodnik od zgodnjega jutra vztrajno vlačil s seboj: »Nisem si pa mogel predstavljati potrebnosti tega za turista nekam čudnega orodja, tem manj, ker sem videl, da je dobremu plezalcu mogoče prosto preplezati vse tri bolvane. Ojcinger mi je odkazal nalogo, da zavzamem

trdno pozicijo pod skalo in z drogom porivam kvišku njega, plezajočega vodnika. Tanjši konec droga si je Ojcinger zataknil zadi za vrh okoli pasu, tako da se je špica zarila v gube suknje na hrbtu.« Drog se je vodniku večkrat izmuznil izpod gub suknjica in ga je moral Tuma ponovno namestiti, medtem pa se je moral plezalec z vso močjo prižemati k skali. Pri drugem balvanu ga Tuma ni več poslušal, marveč mu je debelejši konec droga vsakokrat podstavil pod nogo, ki je iskala oporo v skali. Sprva nezaupljivi Ojcinger je končno uvidel, da bi lahko vse tri stopnje preplezala prosto ali s pomočjo klinov²⁸ in kasneje z vrvo potegnili za seboj še nahrbtnika. Na njegovo prigovarjanje, da po nepotrebem obremenjuje nahrbtnik, je dr. Tuma kline in dereze pustil spodaj v koči. Ojcinger je bil upravičeno slabe volje in je velel vreči neuporaben drog navzdol čez skale. Tuma pa se je čudil, da prvoprstopnik Kugy ni poučil vodnikov, kako je najlažje premagati ključno mesto. Ob desetih dopoldne sta stopila iz žleba, trideset ure kasneje pa sta že občudovala veličasten razgled na Vrh Brda.²⁹

Bližnjemu vrhu Montaža sta se odrekla, saj ju je čakal še sestop po severni strani v Zajzero. Ob 12. uri sta se začela spuščati do Škrbine v Brdih in nekaj časa po južni poti (pot grofa Brazze) navzdol. Nato sta prečila številne travnate police južnega dela Poljskih Špičkov tik pod Vrhom Brda, Špičkom nad Plazom, Špičkom nad Cijanerico, Špičkom Hude Police in Špičkom nad Tratico. Pri studencu, ki priteče izpod Špika nad Nosom in napaja Veliko planino (Casera Parte di Mezzo), sta se začela ponovno vzpenjati in prišla na glavni greben v Škrbini nad Tratico (Forca de lis Sieris, 2274 m). To je pravzaprav sedlo med Špičkom nad Nosom in Špičkom nad Tratico. Pri sestopu v Zajzero sta iskala prehode po ozkih, skrajno strmih, najprej skalnatih, nato gruščnatiholicah. To ni bila hoja po udobni stezi, marveč plezanje z uporabo plezalk, derez in vrvi. Občasno sta se držala kar strme struge hudournika izpod Špika nad Tratico in Špika nad Studenci. Do sredine julija, ko leži v severnih grapah še sneg, so ti prehodi lažji. Utrujenim nogam je prišlo to, da sta prišla spodaj spet na travnat teren. V večernem hladu sta stopila v Zajzersko kočo.

KONČNO TUDI V DRUŽBI S PESAMOSCO

»Le kam se je 'potuhnil' Osvaldo Pesamosca,« me boste gotovo vprašali. Kljub drugačnemu načrtu je kot vodnik pri vzponu na Montaž iz Dunje najprej sodeloval Ojcinger. Nazadnje je prišel na vrsto za vodenje tudi Osvaldo Pesamosca, ki je prav tako povezan s Tumovim odkrivanjem tega sveta, njuna korespondenca pa je bila povod za moje preučevanje.

20. septembra 1908 ob šestih zjutraj sta se, potem ko

²⁸ Originalno naziv »kavliji«, ki ga dr. Tuma pojasnjuje z nemškim »Mauerhaken«: klini v obliki črke L (karnisa), ki so bili takrat v rabi predvsem pri nemških plezalcih. Avtor se za tozadevna pojasnila zahvaljuje Pavletu Šeguli in Binetu Mlaču.

²⁹ Dr. Tuma je priporočal Slovenskemu planinskemu društvu nadelavo poti čez Brda na Montaž kot najlažji severni in povsem »slovenski« pristop ter ga po težavnosti primerjal s potjo Čez Prag na Triglav. S tem bi, kot pravi, »storili slovenski turisti pristopen krasen kotiček Zajzere, zadnji na Slovenskem in Koroškem ozemlju«. Po prvi svetovni vojni smo žal tudi ta del etničnega ozemlja izgubili.

²⁷ Opis nakazuje, da sta izbrala desni gornji krak Cijanerice, ki preide pod grebenom v Škrbino nad Plazom.

sta v nevejski koči prenočila, namenila na Montažo po Findeneggovi poti in računalna na sestop v Zajzero. Do Velike planine (Casera Parte di Mezzo, 1552 m) in naprej pod ostenje Montaža sta hodila po klasični južni poti grofa Brazze, od katere se Findeneggova nad Škrbino Vrh Strmali loči na levo stran. Sprva prekorači travnat hrbet in gruščnat žleb, nato pa prečka strmo Montaževo pobočje ob vznožju stolpa Torre Disteis. Končno sledi vrtoglavo prečenje zahodnega ostenja Montaža nad globoko sotesko Clapadorie po široki, v nadaljevanju pa vse ožji vodoravni polici. Findeneggova pot s police navzgor proti vrhu Montaža ju ni zanimala, saj jo je Tuma opravil pred sedmimi tedni ob svojem vzponu po zahodni strani iz doline Dunje. Odločila sta se za nadaljevanje po Veliki polici in čez Pleče na sever v Krnico, se pravi po današnji »Via Amalia« (Pot italijanskih lovcev³⁰) navzdol. Še danes je ob pomoči tehničnih varoval sestop po tej smeri ponekod precej neroden. Takrat pa jima je plezanje s Plečeta navzdol čez Plati dodatno otežilo svež sneg, pomešan s sodro, tam, kjer se je že stalil, pa mokra skala. Dr. Tuma je imel torej dovolj razlogov, da se je v svojem članku o težavah na široko razpisal. Izkušnemu Pesamosci je ob neki gredi celo spodrsnilo, vendar se je vse skupaj srečno končalo. Cepin, ki se jima je ob tem izmaknil, sta našla kasneje sto metrov nižje na produ Krnice. Tako sta ob pol štirih popoldne srečno prikorakala v Zajzero.

Dr. Tuma je bil človek, ki je hotel vsako stvar dognati do

konca. Poliški Špiki s pravo zmešnjavo in velikokrat tudi napačno rabo imen slovenskega, furlanskega in nemškega izvora so mu zato predstavljali še poseben izziv. Da bi lažje določil posamezne vrhove, škrbine in grape, je že opisanim turam dodal še prečenje celotnega grebena od Škrbine nad Cijanerico do Škrbine v Krnji Dol (Forca de la Val, 2352 m). Opravil ga je v družbi z Osvaldom Pesamosco 19. septembra 1908, se pravi dan pred opisanim vzponom po Findeneggovi poti, in s spustom skozi Krnico v Zajzero. Na tej poti si je dobesedno dal duška, kar kaže tudi njegova razprava. V njej opozarja na cel kup napak v takratnih specialkah tako glede poimenovanja kot tudi glede posameznih kot, ki jih je kontroliral z višinomerm.

V sklop Tumovega preučevanja Poliških Špikov z okolico velja šteti tudi njegovo turo iz Kluž (Chiusaforte) preko Saletta na vrh Strme peči³¹ (Monte Cimone, 2379 m) s sestopom preko planine Pecol na Nevejo. Opravil jo je 17. septembra 1908 s **Francem Marco** iz vasi Raccolana, ki je tedaj veljal za najboljšega poznavalca Kaninske in Poliške skupine na italijanski strani. Kljub starosti se je zdel Tumi primeren, saj je bolj kot vodnika rabil dobrega poznavalca imen. Z vrha Strme peči se je neugnani raziskovalec »nekoristnega sveta« že oziral preko doline Rekanice tja proti pogorju Kanina, za katerim je slutiti bližnjo Rezijo. Obe ti območji sta bili tudi predmet preučevanja dr. Henrika Tume. To pa je že novo delo, kateremu se je prav tako temeljito posvetil. Tudi o tem bomo spregovorili, morda v kateri izmed prihodnjih števil našega glasila.

³⁰ Osvaldov oče je trideset let poprej med iskanjem obstreljene divje koze opravil spust po vrvi preko skalnega skoka pod Platni v Krnico in rešil svoj plen. Starejši domačini so mu po prihodu domov povedali, da so tam čez prišli že italijanski lovci brez vrvi in se ponovno vrnili. Ta podatek je sluzil dr. Kugyju in prof. **Gstinerju**, ki sta leta 1896 kot prva »turista« šla tam čez, eden navzdol, drugi navzgor.

³¹ O tem piše v članku Strma Peč (Monte Cimone, 2380 m) v PV 1909, str. 7–9 in 25–27.

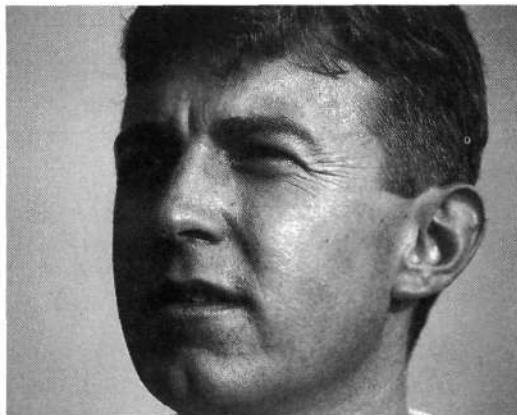
TOMAŽ HUMAR NAMERAVA PREPLEZATI ŠTIRI KILOMETRE VISOKO JUŽNO STENO DAULAGIRIJA

SAM V GIGANTSKI STENI

MARJAN RAZTRESEN

Tomaž Humar, 30-letni vrhunski alpinist iz Kamnika, se bo 13. septembra vnovič odpravil v Himalajo, da bi tam po sredini preplezal gigantsko štiri kilometre visoko južno steno osemtisočaka Daulagirija, »alpinistični cilj za tretje tisočletje«, kot je ta drzni plezalski podvig imenoval prvi osvajalec vseh 14 osemtisočakov, kolikor jih je na svetu, Južnotirolec **Reinhold Messner**. Slovenski alpinist namerava steno preplezati popolnoma sam, ker je to po njegovem prepričanju edina možnost, da načrt uspe; tam se namreč neprestano podirajo ogromni seraki, ki se jim lahko izogne le en sam hiter plezalec, saj je že naveza dveh prepočasna.

»Pravzaprav so bile vse moje dosedanje največje odprave priprava na to plezanje,« nam je dejal svetlolasi alpinist, ki je še tik pred odhodom iskal sponzorje, da bi denarno pokril ta logistično izjemno zahteven projekt. Te priprave pa so trajale od leta 1994, ko je skupaj z

Tomaž Humar, mož, ki se bo kot prvi na svetu spoprijel z osrednjim delom južne stene Daulagirija.